

O'QUVCHILARDA OG'ZAKI NUTQIY KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH(METODIK TAVSIYA)

Oblaqulova Muxtasarxon Xoldaraliyevna

Fargona viloyati Buvayda tumani 9- umumiy

o'rta ta'lim maktabi ona tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Metodik tavsiyada pedagogika fani va amaliyotining zamonaviy yutuqlaridan foydalangan holda o'quvchilarda og'zaki nutq ko'nikmalarini samarali shakllantirish metodologiyasi tahlil qilinadi. Uslubiy texnika va tashkiliy-pedagogik texnologiyalar o'rtasidagi farqlar o'rganiladi; og'zaki nutqni o'rgatishning asosiy usuli - "nutq vaziyati" tushunchasiga yangi ko'rinish berilgan; "kognitiv dissonans", "axborot tengsizligi" va " mantiqiy boshi berk ko'cha" kabi tashkiliy-pedagogik texnologiyalar ishlab chiqilmoqda.

Kalit so'zlar: Ona tili darslari, og'zaki nutq, leksika, grammatika, og'zaki va yozma matn, kompetensiya, ko'nikmalar, pedagogik texnologiyalar, tendentsiya.

Аннотация: В методических рекомендациях анализируется методика эффективного формирования устных навыков у учащихся с использованием современных достижений педагогической науки и практики. Изучаются различия методических приемов и организационно-педагогических технологий; по-новому рассматривается понятие «речевая ситуация» — основной метод обучения устной речи; Разрабатываются такие организационно-педагогические технологии, как «когнитивный диссонанс», «информационная асимметрия», «логический тупик».

Ключевые слова: Занятия по родному языку, устная речь, словарный запас, грамматика, устный и письменный текст, компетенции, умения, педагогические технологии, тенденции.

Abstract: The methodological recommendation analyzes the methodology for the effective formation of oral speech skills in students using modern achievements of pedagogical science and practice. The differences between methodological techniques and organizational and pedagogical technologies are studied; the main method of teaching oral speech - the concept of "speech situation" is given a new look; such

organizational and pedagogical technologies as "cognitive dissonance", "information inequality" and "logical dead end" are being developed.

Keywords: Native language lessons, oral speech, lexicon, grammar, oral and written text, competence, skills, pedagogical technologies, trend.

KIRISH

Ona tili darslarida og'zaki nutqni o'rgatish bir qator leksik va grammatik mashqlar va og'zaki va yozma matnni tushunish qobiliyatini o'rgatish bilan almashtirish odatiy holga aylandi. So'nggi paytlarda qo'shimcha tendentsiya ma'lum formatdagi yozma matnlarni yaratish, shuningdek, javobning formati uning mazmunidan muhimroq bo'lsa, rasmiy talablarga qat'iy rioya qilgan holda tasvirlarni tasvirlash qobiliyatini o'rgatishdir. Ko'pincha "shaklni to'ldirish" kabi bajariladigan bunday vazifalar kommunikativ emas, balki o'quvchilarning test qobiliyatlari ko'rsatkichlari hisoblanadi. Bugungi kunda chet tili darslarida tabiiy muloqotni o'rgatishning uslubiy usullaridan ko'ra lug'at va grammatika, shuningdek o'qish va tinglash shakllarini tekshirish usullarining aniq ustunligi haqida gapirish mumkin. Nutqni o'rgatishning haqiqiyliги muammosi - o'quv vazifalarini og'zaki tilning haqiqiy hayotiy sharoitlarda ishlashiga o'xshash tarzda tashkil etish unutilgan.

Ko'p tanlov, yozishmalarni o'rnatish, to'g'ri va noto'g'ri farqlash, mantiqiy ketma-ketlikni qurish ko'nikmalari, albatta, o'quvchilarning og'zaki tafakkurini rivojlantirish uchun kerak, lekin ular, birinchi navbatda, kommunikativ kompetentsiyani emas, balki maktab o'quvchilarining test kompetentsiyasini rivojlantirish uchun kerak. . Til testlarini bajarish qobiliyati ona tilida muloqot qilish

uchun og'zaki nutq qobiliyatlarini almashtira olmaydi. Bundan tashqari, an'anaviy test natijalari talabalarining kommunikativ qobiliyatlarining haqiqiy darajasini ishonchli ko'rsata olmaydi. Har bir o'qituvchi o'quvchilarda test va og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirish darajasi sezilarli darajada farq qilishi mumkinligiga amalda ishonch hosil qiladi.

Shuni ta'kidlash kerakki, dunyoning bir qator mamlakatlarida til testi metodologiyasi quyidagi vazifalarni o'z ichiga olgan "shakllar" yordamida qo'llaniladi. "To'g'ri - noto'g'ri", "elementlar o'rtasidagi yozishmalarni o'rnatish", "to'g'ri javobni

tanlash", "mantiqiy ketma-ketlikni tiklash", "yetishmayotgan elementni kiritish", erkin tuzilgan og'zaki yoki yozma javob bilan test topshiriqlari. Pedagogik tilda o'qituvchilar va o'quvchilar ba'zan Amerika testi deb ataydigan shakllardagi test topshiriqlaridan farqli o'laroq, bunday topshiriqlar ochiq topshiriqlar deb ataladi. Shu bilan birga, maktab o'quvchilarining ta'lim yutuqlarini baholashda til testlarining ahamiyati inkor etilmaydi.

Og'zaki nutqni o'rgatish bo'yicha me'yoriy hujjatlar

Davlat ta'lim standarti (DTS) o'quvchilarning ona tilining kommunikativ kompetentsiyasini shakllantirish va takomillashtirishni nazarda tutadi. Bundan mantiqiy xulosa kelib chiqadiki, og'zaki nutq kompetentsiyasi umuman o'quvchilarning kommunikativ kompetentsiyasining eng muhim tarkibiy qismi bo'lib, uni test kompetentsiyasi bilan almashtirmaslik kerak.

O'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirishga qo'yiladigan talablar namunaviy asosiy ta'lim dasturida batafsilroq bayon etilgan. Asosiy maktab uchun POEPga muvofiq, dialogik nutq sohasida o'quvchilar nutq odob-axloq me'yorlarini bilgan holda standart norasmiy vaziyatlarda dialog o'tkazishga qodir bo'lishlari kerak. Ko'proq qobiliyatli talabalarga intervyuda savollar berish va ularga javob berish imkoniyati beriladi.

Monolog nutq sohasida maktab o'quvchilari o'zlari, oilasi, yashash joyi va mamlakati haqida gapira olishlari kerak. Ular voqealarni ravshanlik asosida tasvirlay

olishlari, boshqa odamlar haqida qisqacha tavsif berishlari, o'qilgan yoki eshitilgan matn, shuningdek, filmning mazmunini yetkazishlari kerak. Ko'proq qobiliyatli talabalar tematik hisobotlarni tayyorlash, faktlarni sharhlash va ularga o'z munosabatini bildirish, tayyorlanmasdan berilgan mavzularda qisqacha gapirish va

loyiha faoliyati natijalarini taqdim etishni o'rganishlari mumkin.

Shuni ta'kidlash kerakki, o'rta maktab uchun POPda bitiruvchilarning og'zaki nutq qobiliyatlariga qo'yiladigan talablar darajasi oshadi, bu ayniqsa ona tillarini chuqur o'rgatish darajasi misolida yaqqol ko'zga tashlanadi. O'quvchilar ona tilidan aloqa

va kognitiv faoliyat vositasi sifatida funktsional foydalanishlari kerak. Ular o'rganilayotgan tildan zamonaviy ko'p madaniyatli dunyoda madaniyatlararo muloqot vositasi sifatida foydalangan holda ma'lumotni izchil, asosli bayonotlarda yetkazish

qobiliyatiga muhtoj, bu muvaffaqiyatli ijtimoiylashuv va o'zini o'zi anglash uchun zarurdir. Ona tilini bilish chegaraviy darajadan oshib ketadigan va tanlangan profil doirasida samarali muloqot qilish uchun yetarli bo'lgan darajaga erishish talab etiladi.

METODOLOGIYA

Yagona davlat imtihonining og'zaki qismi rag'batlantirish va cheklash sifatida o'quvchilarning og'zaki nutq ko'nikmalarini shakllantirishda og'zaki qismni Yagona

Davlat imtihon (YDI) dasturiga qaytarish o'quvchilarning og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirishning ahamiyatini oshiradi. Ona tili darslarida og'zaki nutqni o'zlashtirishning motivatsiyasi va ma'nosi ortadi, o'quvchilarning darsda nutq so'zlash vaqti ko'payadi, nutqni o'rgatishning metodik usullariga qiziqish maktab o'quvchilarining ta'lim natijalarini yaxshilash uchun qaytadi. Shu bilan birga, o'qitishning imtihonga yo'naltirilganligi doimo o'qituvchi tomonidan qo'llaniladigan

didaktik vositalarning arsenalini ham, imtihon talablarining tor doirasida o'quvchilarda shakllantiriladigan ko'nikmalarni ham cheklaydi. Nutqni o'rgatishda nutqni o'rgatish uchun talablar (Davlat ta'lim standartlari va PBL mazmuniga qaramay) tasvirga asoslangan holda savollar berish qobiliyatiga kamayishi xavfi mavjud, fotosuratga e'tibor bering, shuningdek imtihonning demo versiyasi talablariga muvofiq ikkita rasmni solishtiring. Ushbu qarama-qarshilikni hal qilishda shuni yodda tutish kerakki, Yagona davlat imtihonining og'zaki qismida o'quvchilar natijalarining haqiqiy va sezilarli o'sishi nafaqat imtihon topshiriqlarini bajarish texnikasini o'zlashtirishga, balki umumiy rivojlanish darajasiga ham bog'liq. O'quvchilarning o'quv va imtihon natijalarining o'sishi uchun asosiy zaxira maktab o'quvchilarining test topshiriqlarini bajarish texnikasi emas, balki muloqot qobiliyatlari hisoblanadi.

1-rasm. Voronka effekti

Bundan kelib chiqadiki, maktab o'quvchilariga og'zaki nutqni o'rgatish ularning umumiy intellektual va nutq rivojlanishidan ajralmasdir .

Og'zaki nutqni o'rgatishning keng mazmunining o'quvchilarning imtihon topshiriqlarini bajarishining tor natijalariga ta'siri "Voronka effekti" bilan izohlanadi.

Og'zaki nutqni o'rgatish mazmuni har doim tor imtihon topshiriqlari to'plamiga qaraganda kengroqdir, ammo ular nafaqat ma'lum bir formatda harakat qilish qobiliyatini, balki talabalar tomonidan o'quv jarayonini o'zlashtirishning butun davrida to'plangan butun og'zaki nutq tajribasini namoyish etadi.

Og'zaki kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish darsda qo'llaniladigan o'qitish usullari yordamida amalga oshirilganligi sababli, o'qituvchi va o'quvchilar uchun foydali bo'lishi mumkin bo'lgan og'zaki nutqni o'rgatishning uslubiy texnikasi va tashkiliy-pedagogik texnologiyalarini ko'rib chiqish zarurati tug'iladi.

Og'zaki nutqni o'rgatishning uslubiy texnikasi va tashkiliy-pedagogik texnologiyalari

Nutqni o'rgatishning uslubiy texnikasi - bu o'qituvchining darsda qo'yilgan oraliq maqsadga muvofiq tashkil etilgan, kommunikativ yo'naltirilgan o'qitish usuli tamoyillari talablariga javob beradigan va tegishli dars muammosini uning yordami

bilan hal qilishga imkon beradigan har tomonlama o'qitish harakati. tashkiliy va pedagogik texnologiyalar.

Uslubiy texnikaning yuqoridagi ta'rifi shuni ko'rsatadiki, bu murakkab o'qitish harakati har doim darsning maqsadlaridan biriga mos keladi, belgilangan didaktik vazifani hal qilishga imkon beradi, o'qitishning ma'lum bir usulini o'z ichiga oladi va eng mos keladigan birgalikdagi ketma-ketlik shaklida amalga oshiriladi. o'qituvchi va o'quvchilarning harakatlari - tashkiliy-pedagogik texnologiyalar.

Tashkiliy-pedagogik texnologiyalar tavsifdir Uslubiy texnikani amalga oshirish jarayonining "bosqichma-bosqich", "tasvirni tavsiflash" uslubiy texnikasi o'quvchilarning kognitiv qiyinchiliklarini yengish va belgilangan o'quv maqsadiga eng samarali erishishni ta'minlaydi.

Og'zaki ifodani o'rgatish chizma, fotosurat yoki sxema asosida amalga oshirilishi aniq. Biroq, bu texnikani amalga oshirish uchun o'quvchilarga tasvirni taklif qilish va uni tasvirlash vazifasini berish yetarli emas. Ta'lim harakatlarining ma'lum bir ketma-ketligini bajarish kerak, ya'ni. tashkiliy-pedagogik texnologiyalarni amalga oshirish. Berilgan nutqiy vazifani yechish uchun avvalo sinfni til vositalari bilan tanishtirish muhimdir. Shu bilan birga, o'quvchilarning "sahna ortida nima yashiringanini" aytishlari uchun zarur bo'lgan asosiy bilimlarni kengaytirish foydalidir. Bu o'quvchilarga tasvirni to'liqroq tasvirlash va tashqi ko'rinadigan tafsilotlarni qiziqarli tafsilotlar bilan to'ldirish imkonini beradi. Nutqning tartibli bo'lishi uchun maktab o'quvchilarini detallarni tizimlashtirish, umumiy belgilariga ko'ra guruhlash, bir guruh detallardan ikkinchisiga o'tish, kerakli taqqoslash va umumlashtirishni o'rgatish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, o'quvchilar harakat va hodisalar o'rtasida sabab-natija aloqalarini o'rnatish qobiliyatiga muhtoj bo'ladi. Bu shuni anglatadiki, bolalar nafaqat tasvirlash, balki tasvirni sharhlash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

NATIJALAR

Og'zaki muloqot ishtirokchilari faol muloqot qilishlari uchun og'zaki aloqa kanallari turli xil ma'lumotlar bilan mazmunli to'ldirilishi, faktlar, ma'lumotlar va munosabatlarda farqlanishi va turli manbalardan foydalangan holda maktab o'quvchilari bir-birining bilimdagi kamchiliklarini ko'rishlari uchun sharoit yaratish

kerak. Axborot tengsizligi texnikasi shunchalik samarali bo'lib chiqdiki, u nafaqat nutqni, balki, birinchi navbatda, fikrlash jarayonlarini faollashtirish uchun qo'llanila boshlandi.

Agar uning ishtirokchilari turli xil ma'lumotlarga ega bo'lsa, muhokama qilinayotgan voqealarga turlicha munosabatda bo'lsa va bir xil holatlarga turli madaniyatlar nuqtai nazaridan qarasa, ta'lim og'zaki muloqot jarayoni tabiiyroq bo'ladi.

Axborot tengsizligi - bu muloqotning turli ishtirokchilari uchun mavjud bo'lgan ma'lumotlar, tajribali his-tuyg'ular va munosabatlar, shuningdek, fikrlar va pozitsiyalar o'rtasidagi farq.

Og'zaki muloqotni o'rgatish texnologiyasi sifatida axborot tengsizligi (axborot bo'shlig'i) ko'p hollarda ishtirokchilarning har birida kognitiv vazifani hal qilish uchun

etarli ma'lumotga ega emasligini, boshqa ishtirokchilar esa etishmayotgan bilimlarga ega ekanligini anglatadi. Tashkiliy-pedagogik texnologiyaning ma'nosi

"Axborot tengsizligi" - bu maktab o'quvchilari o'rtasidagi og'zaki muloqotni rag'batlantirish, ularni kognitiv muammolarni hal qilish va ta'lim vazifasini bajarish yoki ichki qarama-qarshilikni hal qilish uchun zarur bo'lgan barcha ma'lumotlarni yig'ishga undashdir.

Yuqorida zikr etilgan darslikda yer sharining tuzilishi haqida so'z yurituvchi "Qattiq zaminda turish" matni mavjud bo'lib, uning qattiq qobig'i kichik "yoriqlar"ga bo'linadi, ular chuqur mantiya yuzasi bo'ylab asta-sekin sirg'alib boradi. issiq yer yadrolari ta'sirida suyuq holat. Yer qobig'idagi yoriqlar harakati zilzilalarga olib keladi.

Axborot tengsizligi texnologiyasini amalga oshirish uchun o'quvchilar o'qituvchi bilan birgalikda internetda mavjud bo'lgan zilzilalar muammosi bo'yicha tasdiqlangan va, ehtimol, ishonchsiz bayonotlarni o'z ichiga olgan kichik matn qismlarini ishlab chiqadilar. O'quvchilar turli ma'lumotlarga ega bo'lishlari uchun qidiruv ishlari tashkil etilgan. Turli xil ma'lumotlar qismlari o'rtasida qarama-qarshilik paydo bo'ladi.

Dars davomida bir nechta ishtirokchilar o'zlarida mavjud bo'lgan ma'lumotlardan foydalanib, topgan ma'lumotlarini sinfga taqdim etadilar. Shundan so'ng, maktab o'quvchilariga sinfga bildirilgan faktlar va fikrlarning haqiqat darajasini birgalikda aniqlash vazifasi yuklanadi. Buning uchun guruh muloqoti jarayonida muhokama qilinayotgan muammoga oydinlik kirituvchi sinfda mavjud faktlarni solishtirish kerak. Matnni qidirishda ishtirokchilarga bir-birlariga "Kim ko'proq biladi..?", "Siz nima haqida bilasiz..?", "Siz qanday fikrdasiz..?", "Nima uchun siz o'ylaysiz...?", "Kim deb o'ylaysiz..?" Ishtirokchilarga bir-birining matnlarini ko'rish taqiqlanadi.

Boshqa ishtirokchilar uchun mavjud bo'lgan qo'shimcha ma'lumot manbalarini topish uchun savollardan foydalangan holda, sheriklar muloqotni boshlaydilar, o'zlarida mavjud bo'lgan ma'lumotlarni almashadilar, aniqlik kiritadilar va ma'lum bir tezisning noto'g'ri yoki haqiqati to'g'risida xulosa chiqaradilar. Ma'lumot almashish va yakuniy xulosani muhokama qilish faqat og'zaki muloqotda amalga oshiriladi va o'quvchilar o'zlarining muloqot sherigi matniga "ko'z tashlamaydilar".

XULOSA

Og'zaki nutq ko'nikmalarini shakllantirish ona tilini kommunikativ yo'naltirilgan o'qitishni bo'sh turdagi til testlariga tayyorgarlik bilan almashtirish sharoitida kutilmaganda hal qilish qiyin bo'lgan vazifadir. Zamonaviy tashkiliy-pedagogik texnologiyalar bu qiyinchilikni yengishga yordam beradi. Ularning yordami bilan fikrlash va nutq jarayonlari faollashadi, kommunikativ va ijtimoiy ko'nikmalar shakllanadi, ufqlar kengayadi, fikrlarni ifoda etish, shaxslararo o'zaro ta'sir va muloqotdagi shaxs o'zini o'zi sifatini tasdiqlash sharoitida ona tilida gapirishni haqiqiyo'rganish muammosi hal qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Asosiy umumiy ta'limning davlat ta'lim standarti. O'zbekiston respublikasi Ta'lim

va fan vazirligining 2017 yil 11- dekabrda 897-son buyrug'i bilan tasdiqlangan.

2. Milrud R.P. Umumta'lim maktabida chet tili vositasida rivojlantiruvchi o'qitish: avtoreferat. pedda doktorlik dissertatsiyasi. Sci. M., 1992 yil.

3. Milrud R.P. Nutq vaziyatining metodik o'qitish usuli sifatida samaradorligini oshirish // Maktabda chet tillari. 1983. No 2. 27-32-betlar.

4. Maktabda chet tillari. 1986. No 4. 29–33-betlar.

5. Milrud R.P. Sinfda rol o'yinni tashkil etish // Maktabda chet tillari. 1987. No 3. 30-34-betlar.

6. Milrud R.P. Chet tili darsi uchun indikativ vazifalar // Maktabda chet tillari. 1988.

No 6. 12–18-betlar.

7. Milrud R.P. Maktab o'quvchilarini chet tili darslarida og'zaki muloqotga o'rgatish // Maktabda chet tillari. 1991. No 6. 3-7-betlar.

8. Milrud R.P. Nutq holati o'qitishning uslubiy usuli sifatida // Maktabda chet tillari.

1982. No 1. B. 38–40.